

Święty Roman Melodos – bizantyjski „Pindar” kondakionu i Akatysty

ks. Adam Magruk

Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie ✉ <https://ror.org/00s1rmw18>

a.magruk@chat.edu.pl <https://orcid.org/0000-0001-9468-624X>

Święty Roman Melodos, znany jako jeden z najwybitniejszych hymnografów w historii chrześcijaństwa, odegrał kluczową rolę w rozwoju bizantyjskiej poezji liturgicznej. Jego twórczość, obejmująca w głównej mierze kondakiony, nie tylko wzbogaciła liturgię Kościoła, ale również stała się wyrazem głębokiej teologicznej refleksji oraz kunsztu literackiego. Pomimo ograniczonych informacji na temat jego życia dzieła Melodosa pozostają przedmiotem intensywnych badań teologicznych, literaturoznawczych oraz historycznych.

Niniejszy artykuł ma na celu zwięzłe przybliżenie najważniejszych aspektów życia i twórczości świętego Romana Pieśniarza ze szczególnym uwzględnieniem jego wkładu w rozwój hymnografii bizantyjskiej. Analizie poddane zostaną zarówno biograficzne szczegóły dotyczące jego pochodzenia i działalności, jak i struktura oraz znaczenie jego najważniejszych dzieł.

1. Kluczowe wydarzenia z życia świętego Romana Melodosa

Święty Roman Melodos, znany jako jeden z najwybitniejszych hymnografów chrześcijańskich, żył prawdopodobnie w latach 490–560 za panowania cesarza Anastazjusza I. Niektóre przekazy sugerują jednak, że mógł żyć w VIII wieku za rządów Anastazjusza II¹. Zadziwiające

¹ Γ. Φλωρόφσκυ, *Ο Άγιος Ρωμανός*, „Πειραϊκή Εκκλησία” 2010 nr 219, s. 19.

jest, że tak znacząca postać dla rozwoju hymnografii bizantyjskiej została wspomniana przez bardzo niewielu historyków. Większość informacji o jego życiu pochodzi z księgi *Mineonu* na dzień 1 października oraz *Synaksariów* poświęconych świętemu. Dodatkowym źródłem są jego kontakiony, które – choć rzadko – zawierają aluzje do wydarzeń z epoki.

Przyszły hymnograf urodził się w Emesie (dzisiejszym Homs) w Syrii². Jego rodzice byli syryjskimi chrześcijanami, choć nie wykluczone, że mogli pochodzić z rodziny żydowskiej. Funkcjonuje przypuszczenie, że Roman mógł być zhellenizowanym Syryjczykiem lub nawet Grekiem z Syrii. Jednym z argumentów przemawiających za tym stwierdzeniem jest fakt, że Roman nie mógłby osiągnąć szczytów poezji liturgicznej, gdyby nie dorastał w środowisku przynajmniej częściowo przesiąkniętym kulturą hellenistyczną. Jedno pozostaje pewne – dorastał w Syrii, gdzie najprawdopodobniej napisał swoje pierwsze hymny³.

W tym miejscu warto zatrzymać się nad kwestią jego pochodzenia. W jednym z kodeksów z Góry Athos z XI–XII wieku odnaleziono kondakion anonimowego autorstwa, który wychwala Pieśniarza, jednocześnie podkreślając jego żydowskie pochodzenie. Treść tego tekstu przytacza Aleksandros Korakidis. Brzmi on następująco: „Cały był żywą księgą i wszystkim objawił się przed poznaniem Pana. Z rodu Żydów pochodził, lecz miał umysł mocny; nie stał się faryzeuszem [...], nie był Szawłem niosącym zamęt, lecz Pawłem – przewodnikiem pokoju [...]. Kto zamilknie wobec ust pełnych chwały, które głosiły Boską naukę retora Romana?”⁴. Kondakion ten skłania jednak do rzetelnej refleksji nad jego wiarygodnością. Poza zacytowanymi wersami żadne inne wyrażenie ani słowo nie wspiera tezy o żydowskim pochodzeniu świętego Romana. Warto również zauważyć, że w tekście tym jego żydowskie pochodzenie i nawrócenie porównywane są do nawrócenia apostoła

2 Makary, *Synaksarion. Październik*, przeł. H. Paprocki, Bratczyk, Hajnówka 2022, s. 10.

3 Π. Α. Σινόπουλου, *Βίος και πολιτεία του εν αγίοις πατρός ημών Ρωμανού του Μελωδού*, Ορθοδόξου Τύπου, Αθήναι 1982, s. 7–9.

4 Cyt. za: Α. Σ. Κορακίδη, *Το πρόβλημα της καταγωγής του Ρωμανού του Μελωδού. Συστηματική έρευνα του θέματος εκ των πηγών και έκθεσεις των αντισημιτικών στοιχείων των κοντακίων*, Κουκουάκη, Αθήναι 1971, s. 15.

Pawła, z tą różnicą, że Roman przed chrztem nie był prześladowcą chrześcijan, jak było to w przypadku Szawła. Znany niemiecki badacz bizantynistyki Hans-Georg Beck dodaje, że choć kwestia żydowskiego pochodzenia Romana pojawia się tylko raz, to porównanie z Szawłem (Pawłem) tylko wzmacnia tę tezę, co jego zdaniem czyni ją wiarygodną. Beck jest przekonany, że Roman nie był Syryjczykiem, lecz właśnie Żydem⁵. Słynny grecki patrolog Panagiotis Christou przypuszcza nawet, że przodkowie Romana mogli wyemigrować z Palestyny do Emesy w Syrii, zaś jego rodzice najprawdopodobniej pochodzili z kręgów judeochrześcijańskich⁶. Filolog Karolos Mitsakis zauważa, że nawet jeśli Melodos wywodził się z żydowskiej rodziny, jego twórczość w języku greckim wpisuje go w grecką tradycję literacką⁷. Powyższe informacje jednak nie znajdują potwierdzenia ani w znanych źródłach hagiograficznych (Synaksarionach), ani w jego słynnych kondakionach⁸.

Jego życie od dzieciństwa było związane z Kościołem – służył jako kościelny w jednej ze świątyń w Bejrucie⁹. Przypuszcza się, że to właśnie w tym mieście studiował retorykę przed wyjazdem do Konstantynopola. Fundamentem jego filozofii życiowej było nauczanie Jezusa Chrystusa, którego uznawał za źródło prawdziwej mądrości i wiedzy. Wyraził to w prostych, a zarazem głębokich słowach: „Tylko On jest dawcą mądrości i wiedzy dla wszystkich”¹⁰.

Po przyjęciu święceń diakonatu udał się do Konstantynowego Grodu, gdzie zamieszkał w Monasterze Theotokos w Kyros. Tam oddał się życiu duchowemu, systematycznie uczestnicząc w nabożeństwach, oraz nocnym czuwaniom na modlitwie. Nierzadko odwiedzał świątynię poświęconą Najświętszej Bogurodzicy w Blachernach, gdzie z ogromną dozą prawdopodobieństwa śpiewał swoje kondakiony, po czym wracał

5 A. Σ. Κορακίδη, *Τα περί του Ρωμανού του Μελωδού μελετήματα*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2002, s. 342.

6 Za: tamże, s. 338.

7 Za: tamże, s. 359.

8 Za: A. Σ. Κορακίδη, *Το πρόβλημα της καταγωγής του Ρωμανού...*, dz. cyt., s. 18.

9 Димитрий Ростовский, *Жития Святых. Месяц Октябр*, Преподобного Максима Исповедника, Барнаул 2003–2004, s. 13.

10 Cyt. za: A. Σ. Κορακίδη, *Τα περί του Ρωμανού του Μελωδού...*, dz. cyt., s. 248–251.

do klasztoru¹¹. Badacz José Grosdidier de Matons sugeruje, że Melodos spędził w Konstantynopolu co najmniej 30 lat¹².

Jednym z najważniejszych wydarzeń w życiu świętego Romana Melodosa było objawienie Bogurodzicy, które odegrało kluczową rolę w rozwoju jego twórczości hymnograficznej. Za swoje niezwykle pobożne życie święty Roman zyskał wyjątkową sympatię patriarchy Eutymiusza, który doceniając jego ascetyczne praktyki, traktował go na równi z duchownymi. Taka postawa patriarchy wzbudziła jednak niechęć wśród kleru, który zaczął go lekceważyć, darzyć niechęcią i podważać jego pozycję. W wigilię święta Narodzenia Chrystusa, gdy Roman zapalał lampki oliwne przed mającym rozpocząć się nabożeństwem w obecności patriarchy, cesarza i dworu, kapłani wraz z diakonami siłą wyprowadzili Melodosa na ambonę, zmuszając go do śpiewania. Zawstydzony i przerażony Roman z powodu drżącego głosu i niewyraźnego śpiewu doznał publicznego upokorzenia. Po powrocie do domu, całkowicie załamany, przez długi czas modlił się żarliwie przed ikoną Matki Bożej. W odpowiedzi na jego modlitwy w nocy objawiła mu się Bogurodzica, która podała Romanowi pergaminowy zwój, nakazując go spożyć¹³. Natychmiast po przebudzeniu wszedł na ambonę i pięknym głosem zaczął śpiewać¹⁴: „Dzisiaj Dziewica powiła Pana istnienia i ziemia grotę ofiaruje Niedostępnemu. Aniołowie głoszą chwałę z pastierzami, a w ślad za gwiazdą kroczą magowie, dla nas bowiem urodziło się Dziecię Małe, Przedwieczny Bóg”¹⁵.

Dokładne miejsce i czas tego widzenia określa relacja Nikifora Kallistosa Ksantopulosa. Jego zdaniem wspomniane wydarzenie miało miejsce w kościele Najświętszej Bogurodzicy w Kyros 25 grudnia¹⁶.

11 Π. Α. Σινόπουλου, *Βίος και πολιτεία...*, dz. cyt., s. 9.

12 J. Grosdidier de Matons, *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse à Byzance*, Beauchesne, Paris 1997, s. 36.

13 Димитрий Ростовский, *Жития Святых...*, dz. cyt., s. 13–14.

14 *Μηναίον του Οκτωβρίου*, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1960, s. 9.

15 25 grudnia. Narodzenie Pana i Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa. Kondakion po 6 pieśni kanonu jutrzni, <https://liturgia.cerkiew.pl/pages/File/docs/tum-14-boze-narodzenie.pdf> (10.02.2025).

16 *Μηναίον του Οκτωβρίου...*, dz. cyt., s. 12.

W tekście mnicha Akakiusza Sawwaity dotyczącym wizji świętego Romana Melodosa można dostrzec głębokie powiązania z tradycją mistyczną chrześcijaństwa, zwłaszcza z wizjami proroka Ezechiela (Ez 1) oraz Apokalipsą Jana (Ap 10, 8–10). Analiza tych paralel ujawnia zarówno podobieństwa strukturalne, jak i istotne różnice teologiczne.

Wizja Romana, podobnie jak u Ezechiela i Jana, opiera się na motywie Boskiego przekazu poprzez spożycie zwoju, który symbolizuje internalizację Bożego słowa. W przypadku Melodosa zwój zostaje mu wręczony przez Bogurodnicę, co obdarza go zdolnością tworzenia hymnów. Ten akt wpisuje się zarówno w tradycję apokaliptyczną, jak i liturgiczną. Istotnym wyróżnikiem jest jednak fakt, że w przeciwieństwie do Apokalipsy św. Jana, gdzie pośrednikami objawienia są aniołowie, u Romana jedyną postacią objawiającą się jest Maria¹⁷. Podkreśla to wyjątkową rolę Bogurodzicy w duchowości bizantyńskiej oraz jej centralne miejsce jako pośredniczki między człowiekiem a Bogiem.

Według Sofroniusza Eustratiadesa historia tej wizji została skonstruowana przez hagiografów na podstawie talentu poetyckiego świętego Romana i wyjątkowej dojrzałości jego arcydzieła – kondakionu Bożego Narodzenia. Eustratiades, a wraz z nim wielu innych badaczy, twierdzi, że ten liturgiczny tekst nie był ani pierwszym, ani ostatnim dziełem poetyckim Melodosa, który z pewnością pracował nad nim przez długi czas, doskonaląc swój warsztat artystyczny i teologiczną głębię¹⁸.

Przyjmuje się, że Roman zmarł najprawdopodobniej w 555 lub 560 roku. Kościół prawosławny czci jego pamięć 1 października. Kanon do jego nabożeństwa został napisany przez hymnografa Theofanesa, co świadczy o trwałości kultu świętego poety w tradycji wschodniej.

Do dziś niepewne pozostają hipotezy dotyczące jego funkcji kościelnych – nie ma jednoznacznych dowodów, że Roman pełnił posługę prezbitera lub kaznodziei w dzisiejszym rozumieniu tych terminów.

¹⁷ Σ. Κορακίδη, *Τα περί του Ρωμανού του Μελωδού...*, dz. cyt., s. 297–298.

¹⁸ Za: tamże, s. 316.

2. Kondakion jako arcydzieło literackie i teologiczne w twórczości świętego poety

Podobnie jak w przypadku starożytnej Grecji, gdzie wskazanie najwybitniejszego poety (z wyłączeniem Homera) stanowi problem, tak w kontekście Bizancjum podobny dylemat pojawia się, jeśli wykluczyć świętego Romana Melodosa. Jego twórczość hymnograficzna, łącząca głębię teologiczną z kunsztem literackim, sytuuje go wśród najważniejszych postaci literatury bizantyńskiej, czyniąc punktem odniesienia dla późniejszych autorów¹⁹. Oto dlaczego nazywany jest „Pindarem chrześcijańskiej poezji”, „Nowym Pindarem” lub „Pindarem Bizancjum”. Na Zachodzie określa się go nawet mianem „Księcia Melodosów”²⁰.

Jego twórczość, łącząca teologiczną głębię z literackim mistrzostwem, wciąż inspirowała badaczy zajmujących się liturgiczną poezją oraz duchowością wschodniego chrześcijaństwa. Synaksarion przypisuje mu autorstwo aż tysiąca kondakionów, choć liczba ta może być przesadzona²¹. Zachowało się 85 pełnych kondakionów oraz fragmenty kilku innych, które można znaleźć w księgach liturgicznych Kościoła prawosławnego. Wśród nich wyróżniają się hymny na święta: Pięćdziesiątnicy, Niedzieli Mięsopustnej, Niedzieli Antypaschy. Ważne miejsce zajmują również pieśni ku czci Świętych Apostołów, na Objawienie Pańskie, Podwyższenie Krzyża Pańskiego oraz Przemienienie Chrystusa, a także utwór poświęcony świętemu Mikołajowi Cudotwórcy.

Kondakiony Romana wyróżniają się kunsztowną formą i różnorodnością stylistyczną: zawierają narrację, lirykę, dramat oraz dialogi. W jego utworach często pojawiają się refreny oraz akrostychy, tj. układy liter początkowych kolejnych strof lub zwrotek, które tworzyły imię

¹⁹ Π. Α. Σινόπουλου, *Ρωμανού του Μελωδού Κοντάκια Α΄*, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1974, s. 13.

²⁰ Π. Κ. Χρήστου, *Εκκλησιαστική γραμματολογία*, t. Α΄, Οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2005, s. 349.

²¹ P. Towarek, *Akathistos ku czci Bogurodzicy: historia, autorstwo i teologia dzieła*, „Studia Elbląskie” 12 (2011), s. 254.

autora lub przesłanie święta²². Akrostychy te nie tylko stanowią ozdobę literacką, ale także pełnią funkcję symboliczną i dydaktyczną.

Twórczość Romana Melodosa obejmuje szeroki zakres tematów związanych z chrześcijańską tradycją, co czyni ją niezwykle bogatą i różnorodną. Pieśniarz w swoich hymnach porusza kwestie niemal wszystkich świąt roku liturgicznego, przedstawia postaci biblijne, rozwija zagadnienia dogmatyczne, a także podejmuje polemikę z herezjami. Jego utwory ukazują jedność działania Bożego w historii zbawienia, harmonizując przesłanie Starego i Nowego Testamentu. Roman podkreśla ciągłość między stworzeniem a historią zbawienia, jak również między Chrystusem, który wstąpił do nieba, a Kościołem prowadzonym przez apostołów.

Poruszając kwestie wiary i chrześcijańskiej moralności, poeta inspirował się dziełami Ojców Kościoła, takich jak święci Bazyli Wielki, Grzegorz z Nyssy czy Atanazy Wielki. Szczególnie bliski był mu święty Jan Chryzostom, co znajduje swoje uzasadnienie w charakterze jego twórczości. Szczególnie bliskie były mu egzegetyczne interpretacje Złotoustego dotyczące ewangelicznej czystości życia. Melodos korzystał również ze źródeł apokryficznych, takich jak *Ewangelia Nikodema*. Swobodne podejście poety do źródeł swojej twórczości tłumaczy się jego duchową prostotą i pokorą. Święty Roman nie był nauczycielem teologii zobowiązanym do filozoficznej precyzji myśli czy ścisłego argumentowania tekstami biblijnymi i patrystycznymi. Był przede wszystkim poetą powołanym do tego, by przemawiać do ludzkich serc²³.

Postaci w jego utworach pozbawione są hieratyzmu. Przedstawiane są jako autentyczni ludzie, których doświadczenia rezonują z codziennymi pragnieniami i nadziejami wiernych. Ta uniwersalność sprawia,

22 Akrostych to pojęcie pochodzenia greckiego: ἀκρὸς – „zewnątrzny”, „szczytowy” oraz στῖχος – „werset”. Mowa o utworze wierszowanym, w którym pierwsze litery, sylaby lub wyrazy poszczególnych wersów, odczytywane pionowo w określonej kolejności, tworzą dodatkowy, ukryty przekaz – słowo, frazę lub nawet całe zdanie. Ta kunsztowna forma literacka znana była już w starożytności, szczególną popularność zyskała jednak w średniowieczu i renesansie, gdy służyła jako sposób na ukrycie imienia autora, dedykacji dla patrona, modlitwy.

23 П. Д. Успенский, *Кондаки Св. Романа Сладкопевца, „Богословские труды”* 4 (1968), s. 192.

że jego dzieła analizowane są nie tylko przez teologów i literaturoznawców, ale także badaczy folkloru i historyków kultury. Precyzyjny izosylabizm oraz język konstantynopolitańskiego diakona, choć prosty, wyróżniają się wyjątkowym kunsztem formalnym²⁴.

Badacze analizujący twórczość świętego Romana Melodosa podkreślają złożoność inspiracji kształtujących jego dzieła. Nikolaos Tomadakis zwraca uwagę na podwójne źródło wpływów: z jednej strony poezję hebrajską, przyswojoną przez Septuagintę, z drugiej – starożytną grecką retorykę, której figury stylistyczne, język i kompozycja silniej oddziaływały na poetę niż tradycje syryjskie czy hebrajskie. Grecki filolog Teodoros Ksydis z kolei rozwija tę myśl, wskazując, że synergia greckiego i hebrajskiego dziedzictwa stała się fundamentem nie tylko twórczości Romana, ale w zasadzie całej bizantyńskiej hymnografii²⁵. Według niego dzieła Pieśniarza wyrastają z dialektycznego połączenia biblijnego paralelizmu z grecką precyzją metryczną. Natomiast Korakidis polemizuje z tezami o ich żydowskich korzeniach, przypisując genezę tych hymnów wyłącznie tradycji greckiej prozy retorycznej. Zaznacza jednocześnie, że struktura hymnografii Melodosa z ich systemem refrenów, akrostychów i izosylabizmem posiada bezpośrednie analogie z mowami Arystydesa czy Libaniosa, a nie z Dawidowymi psalmami²⁶.

Po krótkim wprowadzeniu w twórczość analizowanego poety Kościoła, warto byłoby skupić się na zwięzłej analizie najbardziej znanego rodzaju eklezjalnego hymnu Melodosa – kondakionu. Georgios Babiniotis w swoim cenionym *Słowniku nowogreckiego języka* oprócz religijnego znaczenia terminu „kondakion” – wyjaśnianego jako hymn liturgiczny składający się z prologu i kilku troparionów, zwanych ikosami, śpiewany głównie podczas jutrzni i zawierający pochwałę świętego obchodzonego w danym dniu – podaje również inne, mniej znane znaczenie tego słowa. W języku potocznym pojęcie to oznaczało

24 Π. Κ. Χρήστου, *Εκκλησιαστική γραμματολογία...*, dz. cyt., s. 349–350.

25 Za: I. Κ. Κουρεμπέλε, *Η Χριστολογία του Ρωμανού του Μελωδού και η σωτηριολογική σημασία της*, Θεσσαλονίκη 1998, s. 20.

26 Α. Σ. Κορακίδη, *Ρωμανού του Μελωδού ύμνος και λόγος: Δύο μελέτες*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, s. 39–40.

drewnianą tylną część strzelby, do której przymocowana jest lufa²⁷. Georgios Florovski wskazuje natomiast, że słowo to wywodzi się od kija, krótkiego drążka (gr. κοντός), wokół którego nawijano rękopis, na którym zapisywany był hymn²⁸.

Kondakion składa się z układu zwrotek, zwanych „ikosami” (gr. οίκος), które są ze sobą zgodne pod względem tonu i liczby sylab. Wszystkie ikosy posiadają taką samą liczbę wersów, a akcent w odpowiadających sobie wersach pada na tę samą sylabę. Metrum było więc rytmiczno-akcentowe, a nie iloczasowe, jak np. w odach poety starożytnej Grecji Pindara, gdzie również występuje zgodność sylab w odpowiadających sobie wersach zwrotek. Ikosy są ze sobą powiązane akrostychem, w którym prawie zawsze pojawia się imię poety Romana. Wszystkie kończą się tym samym wersem, zwanym „efymnionem” (gr. εφύμνιον), czyli refrenem lub powtarzającym się innym fragmentem w hymnie²⁹.

Język kondakionów opiera się na współczesnym dla autora dialekcie językowym, wzbogaconym jego własnymi neologizmami oraz elementami językowymi zaczerpniętymi z tekstów biblijnych i archaizmami. Warto zauważyć, że Melodos tworzył także neologizmy – według specjalistów były to słowa wymyślone przez samego świętego³⁰. Język kondakionów można ogólnie określić jako literacką wersję greki „koine” (gr. κοινή)³¹, będącej uproszczoną formą języka klasycznego, dzięki czemu stawał się on bardziej zrozumiały i dostępny dla osób pochodzących z różnych warstw społecznych oraz środowisk kulturowych.

Święty Roman nadawał stworzonym przez siebie kondakionom różnorodne nazwy. Były to dla przykładu „hymn” (gr. ύμνος), „epos” (gr. έπος), „chwala” (gr. αίνος), „psalm” (gr. ψαλμός), „poemat” (gr. ποιήμα), „pieśń” (gr. ωδή), „wstawiennictwo” (gr. δέησις) oraz „przebaczenie” (gr. συγχώρησις). W tym kontekście nasuwa się jednak intrygujące

27 Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο λεξικολογίας Ε. Π. Ε., Αθήνα 2002, s. 927.

28 Γ. Φλωρόφσκυ, *Ο Άγιος Ρωμανός...*, s. 19.

29 Δ. Χ. Καλαμάκη, *Κοντάκιο στο Πάθος του Κυρίου και στο θρόνο της Θεοτόκου*, „Πειραϊκή Εκκλησία” 2010 nr 219, s. 24.

30 Π. Α. Σινόπουλου, *Ρωμανού του Μελωδού Κοντάκια Α'...*, dz. cyt., s. 30–31.

31 Π. Κ. Χρήστου, *Εκκλησιαστική γραμματολογία...*, dz. cyt., s. 350.

pytanie, dlaczego autor nie nazywał swoich utworów „kondakionami”. Wyjaśnienie tego zjawiska ma charakter czysto praktyczny. Dopiero bowiem w IX wieku, wraz ze stabilizacją składu ksiąg liturgicznych oraz precyzowaniem ich nazw w zależności od miejsca w porządku nabożeństw, zaczęto stosować tę terminologię³².

Co nie mniej interesujące, w bogatej hymnografii świętego Romana Melodosa czas przyszły pojawia się niezwykle rzadko, jakby autor celowo chciał zatrzymać czas i przestrzeń w miejscu. Wszystko rozgrywa się na oczach słuchacza lub czytelnika, a sam Roman wydaje się być obecny i aktywnie uczestniczyć w opisywanych wydarzeniach. W jego tekstach rzeczownik i towarzyszący mu przymiotnik nie zawsze są ze sobą w pełni zgodne, co może wynikać z artystycznej swobody lub specyfiki języka używanego przez poetę³³.

Analizując rozwój kondakionu, można dostrzec spotkanie różnych tradycji literackich, które doprowadziło do powstania tego wyjątkowego osiągnięcia bizantyjskiej literatury. Nie ulega wątpliwości, że Melodos był zaznajomiony z elementami charakterystycznymi dla religijnej poezji syryjskiej, szczególnie dzięki swojej znajomości greckojęzycznej tradycji homiletycznej ojców antiocheńskich. Jednak pełny rozwój kondakionu tłumaczy szeroko zakrojona interakcja bogatych tradycji literackich, które w ramach wspólnej ekspresji życia kościelnego stworzyły nową jakość. Ioannis Kourempele wyraża przekonanie, że źródła kondakionu sięgają znacznie dalej niż literatura hellenistyczna – aż do klasycznej literatury greckiej. Jego forma jest efektem długiego procesu ewolucyjnego, który rozpoczął się od prostego tekstu i stopniowo przekształcił się w bardziej złożoną strukturę poetycką. Kondakion stanowi więc syntezę różnorodnych wpływów literackich, będąc jednocześnie świadectwem kreatywności i bogactwa kultury bizantyjskiej³⁴.

Analiza kondakionów napisanych przez świętego Romana ujawnia kunszt jego sztuki, intensywność oraz różnorodność rytmów, a także

32 П. Д. Успенский, *Кондаки Св. Романа Сладкопевца...*, dz. cyt., s. 191–192; por. A. Σ. Καρακίδη, *Ρωμανού του Μελωδού...*, dz. cyt., s. 27.

33 Δ. Ι. Καραμβάλης, *Ποίηση και μουσική στον Ρωμανό τον Μελωδό*, „Πειραιϊκή Εκκλησία” 2010 nr 219, s. 30.

34 Ι. Κ. Κουρεμπέλε, *Η Χριστολογία του Ρωμανού...*, dz. cyt., s. 23–24.

wyjątkowe piękno, które emanuje z jego poezji, będąc wyrazem literackiej doskonałości. W swoich wersach potrafi przekazać zarówno emocjonalne napięcie związane z opisywanymi wydarzeniami, jak i wyrazić swoje osobiste stanowisko jako człowiek – czasem pełen oburzenia wobec otaczającej rzeczywistości. To oburzenie jednak przeplata się z tonem wyznania, modlitwy i błagania, tworząc głęboko poruszający i duchowy przekaz³⁵.

Kondakiony stanowią istotny element liturgicznej tradycji prawosławnej, występując w licznych nabożeństwach. Recytuje się je m.in. podczas jutrzni (po szóstej pieśni kanonu) oraz w ramach wszystkich godzin kanonicznych (pierwszej, trzeciej, szóstej i dziewiątej), a także w trakcie obrzędu Typika (gr. Τυπικά).

Wykonywane są również na Boskiej Liturgii Eucharystycznej, gdzie rozbrzmiewają bezpośrednio po troparionie święta, poprzedzając Trysagion. Kondakiony są też nieodłącznym elementem nabożeństw żałobnych, sakramentu namaszczenia chorych oraz innych obrzędów prawosławnych.

Jednym z najbardziej znanych kondakionów jest ponad wszelką wątpliwość Akatyst na cześć Najświętszej Bogurodzicy.

3. Romanowy hymn na cześć Bogurodzicy

Akatyst, uznawany za jedno z najwybitniejszych dzieł bizantyjskiej hymnografii, od ponad szesnastu wieków zajmuje wyjątkowe miejsce zarówno w liturgii, jak i w duchowości wiernych. Jest to hymn pochwalny, modlitewny oraz błagalny skierowany do Matki Bożej, będący doskonałym przykładem poezji religijnej, w której harmonijnie spletają się elementy teologii, estetyki i głębokiej pobożności. Sama nazwa „akatyst” pochodzi z języka greckiego i dosłownie tłumaczy się jako „hymn śpiewany na stojąco” (od słów „α” – zaprzeczenia

35 Δ. Ι. Καραμβάλης, *Ποίηση και μουσική στον Ρωμανό...*, dz. cyt., s. 29–30.

oraz „καθίζω” – siedzieć), co podkreśla wymaganą postawę wiernych podczas jego wykonywania³⁶.

Kwestia datowania i autorstwa Akatystu do Przenajświętszej Bogurodzicy pozostaje złożona i do dziś nie została jednoznacznie rozstrzygnięta. W tradycji rękopiśmiennej hymn ten przekazywany jest anonimowo, a na przestrzeni ostatnich stu lat badacze wysunęli liczne hipotezy dotyczące jego powstania. Autorstwo przypisywano różnym postaciom, takim jak święci: Apollinary z Laodycei (IV wiek), patriarcha Konstantynopola Sergiusz I (VII wiek), bibliotekarz w katedrze Hagia Sophia diakon Jerzy Pisydyjski (VII wiek), patriarcha German I (VIII wiek), mniszka Kasja (IX wiek) czy patriarcha Focjusz (IX wiek). Pojawiały się także sugestie o syryjskim pochodzeniu hymnu. Obecnie większość badaczy skłania się ku datowaniu Akatystu na okres między panowaniem cesarza Justyniana I (527–565) a Herakliusza (610–641). Za najbardziej prawdopodobnego autora uznaje się właśnie świętego Romana Pieśniarza. Zwolennicy tej teorii traktują Akatyst jako rozbudowaną formę kontakionu³⁷. Przywoływany już wcześniej Matons, choć nie wyraził w tym zagadnieniu jednoznacznego stanowiska, to datował powstanie hymnu właśnie na okres działalności Romana³⁸. Współczesne badania potwierdzają, że syryjski hymnograf jest nie tylko autorem tego dzieła, ale podkreślają również, że zostało ono napisane na terenie jego ojczyzny. Szczególnie charakterystyczne są słowa jednego z austriackich pionierów badań nad muzyką bizantyjską Egona Wellesza, który tak oto pisze: „Jeśli wziąć pod uwagę wszystkie elementy tworzące ten wybitny poemat – siłę wyrazu, odwagę porównań, doskonałą harmonię wersów, a przede wszystkim poetycką koncepcję – nie znamy żadnego innego poety, który mógłby być uznany za autora Akatystu poza Romanem”³⁹. Identycznego zdania jest grecki profesor

36 W. Wołoskiuk, *Bizantyjski śpiew cerkiewny*, [w:] *Prawosławie – światło ze Wschodu*, Lublin 2009, s. 551.

37 М. Козлов, *Акафист в истории православной гимнографии*, „Журнал Московской Патриархии” 2000 nr 6, s. 84.

38 J. Grosdidier de Matons, *Romanos le Mélode...*, dz. cyt., s. 48.

39 E. Wellesz, *Historia muzyki i hymnografii bizantyjskiej*, tłum. M. Kaziński, Kraków 2006, s. 217.

Panagiotis Stamatakis. Powołując się na rękopis z XIII wieku znaleziony w Monasterze Wlatadon w Salonikach – gdzie istnieje wyraźne odniesienie do autora theotokarnego hymnu „Romanosa” – twierdzi, że nie ma już żadnych wątpliwości co do tego, kim w rzeczywistości jest autor Akatystu⁴⁰.

Historia nierozzerwalnie związana z Akatystem dotyczy wydarzenia, a raczej wielkiego cudu, który miał miejsce w 626 roku za panowania cesarza Herakliusza. W tym czasie, gdy władca Cesarstwa był nieobecny w stolicy podczas wyprawy przeciwko Persom, Arabowie, którzy wówczas byli sprzymierzeni z Persami, zaczęli oblegać Konstantynopol przez kilka miesięcy. Większość armii była nieobecna. Obrońców miasta, którym przewodził patriarcha Sergiusz, było stosunkowo niewiele. Wszystkie nadzieje zwrócono ku Opiekunce miasta – Najświętszej Bogarodzicy. Podczas oblężenia w nocy z 7 na 8 sierpnia silny wir powietrzny zniszczył flotę nieprzyjaciół, którzy byli zmuszeni się wycofać⁴¹. Zaraz potem wierni mieli wspólnie zaśpiewać wspomniany hymn w cerkwi Matki Bożej w Blachernach jako dziękczynienie i uwielbienie za ocalenie, które przypisano cudownej mocy Bogurodzicy.

Z powyższego jasno wynika, że Akatyst musiał powstać przed opisanymi wydarzeniami. Gdyby został napisany z okazji ocalenia stolicy Bizancjum, z pewnością zawierałby wyraźne odniesienia do tego wydarzenia, zamiast koncentrować się na innych tematach. Najprawdopodobniej tego dnia został jedynie uroczystie i oficjalnie ustanowiony w liturgii Kościoła.

Akatyst, jeden z najpiękniejszych hymnów liturgicznych tradycji wschodniej, posiada precyzyjnie określoną strukturę poetycką i teologiczną. Rozpoczyna się wstępem (gr. προοίμιον) zawierającym tekst: „Nakazane tajemnie przyjąwszy w rozumie” (gr. Το προσταχθέν μυστικώς λαβὼν εν γνώσει), po którym następuje charakterystyczny refren: „Raduj się, Oblubienico pozostająca Dziewicą” (gr. Χαίρε Νύμφη Ανύμφευτε). Zasadniczą część hymnu tworzy 24 strof – ikosów

40 Π. Κ. Σταματάκης, *Εκκλησιαστική η βυζαντινή υμνογραφία και αναλυτική ερμηνεία του Ακαθίστου Ύμνου*, Αθήναι 1940, s. 40.

41 *Οι ακολουθίες της Μ. Τεσσαρακοστής*, „Συνάντηση” 2011 nr 3, s. 59.

ułożonych według alfabetycznego akrostychu, tj. każda kolejna strofa rozpoczyna się od następnej litery greckiego alfabetu, począwszy od alfy (Α), a skończywszy na omedze (Ω).

Charakterystyczną cechą Akatysty jest powtarzający się refren „Alleluja” w kondakionach. W ikosach natomiast każda apostrofa rozpoczyna się od słów: „Raduj się”, co nawiązuje do ewangelicznego pozdrowienia archanioła skierowanego do Marii: „Raduj się, łaski pełna” (Łk 1, 28)⁴². Poza Gabrielem wymowne „Raduj się” poeta wkłada w usta innych postaci z historii ewangelicznej lub kościelnej: Jana Chrzciciela jeszcze w łonie Elżbiety, pasterzy, mędrców czy wiernych⁴³.

Całość kompozycji dzieli się na dwie wyraźnie zarysowane części różniące się charakterem i tematyką.

Pierwsza część Akatysty ma charakter narracyjny i koncentruje się na wydarzeniach związanych z narodzinami i dzieciństwem Jezusa Chrystusa. Opisuje chronologicznie kluczowe momenty historii zbawienia, takie jak Zwiastowanie, Nawiedzenie matki Jana Chrzciciela Elżbiety, narodziny Jezusa w Betlejem, pokłon pasterzy i mędrców, ucieczkę do Egiptu oraz Ofiarowanie Jezusa w Świątyni Jerozolimskiej. W tej części szczególnie podkreślana jest obecność Marii jako Matki Boga, która odgrywa centralną rolę w ziemskim życiu Chrystusa. Strofy narracyjne czerpią inspirację z Ewangelii według Łukasza oraz Mateusza, ukazując Marię jako uczestniczkę kluczowych wydarzeń zbawczych.

Tematy poruszane w tej części obejmują dokładnie: Zwiastowanie i początek misterium Wcielenia, narodziny Jezusa jako przejaw Bożej miłości wobec ludzkości, ucieczkę do Egiptu i ochronę Bożego Dziecięcia przed Herodem, jak również spotkanie Syna Bożego ze starcem Symeonem.

W swojej drugiej części Akatysta ku czci Bogurodzicy przyjmuje formę dogmatycznej refleksji, koncentrując się na mistycznym wymiarze Wcielenia Słowa Bożego. W przeciwieństwie do narracyjnego opisu

⁴² Szerzej na ten temat: A. Jemeljanuk, *Żywot Przenajświętszej Bogurodzicy w świetle Pisma i Tradycji świętej*, Bratczyk, Hajnówka 1999, s. 33.

⁴³ *Акафист Пресвятой Богородице с комментариями*, предисловие и комментарии прот. Александр Сорокин, <https://azbyka.ru/molitvoslov/akafist-presvyatoj-bogorodice-s-kommentariyami.html> (04.03.2025).

wydarzeń z życia Chrystusa i Marii, ta część hymnu rozwija teologiczne aspekty zbawczej ekonomii, podkreślając nierozzerwalny związek między Synem Bożym, Jego Matką a odkupieniem ludzkości.

Ten wyjątkowy kondakion koncentruje się na teologicznej refleksji nad tajemnicą Wcielenia, podkreślając jedność boskiej i ludzkiej natury Chrystusa w hipostatycznym zjednoczeniu, które nie znosi odrębności natur, lecz stanowi fundament odkupienia. Dziewica Maria ukazana jest jako ta, której *fiat* otwiera drogę do zjednoczenia z Bogiem. Jej pokora i posłuszeństwo są ukazane jako wzór dla wszystkich wierzących, a jej Boże Macierzyństwo jako fundament chrześcijańskiej wiary w tajemnicę Wcielenia. Przyjęcie przez Drugą Osobę Świętej Trójcy ludzkiej natury przedstawione jest jako akt radykalnej synergii Boga z człowiekiem, przekształcający relację z niewoli grzechu w komunię łaski. Hymn akcentuje, że Wcielenie odnawia całe stworzenie, podnosząc naturę człowieka do uczestnictwa w życiu Bożym. W ten sposób Akatyst syntetyzuje dogmatyczną precyzję z mistyczną kontemplacją, ukazując Wcielenie jako zarazem historyczny fakt i wiecznie aktualną tajemnicę wiary.

Doniosłość dzieła Romana Melodosa polega więc na tym, że mimo bogactwa treści mariologicznych zachowuje ono wyraźną równowagę chrystologiczną – „maryjność” Akatystu pozostaje podporządkowana chrystologii. Najświętsza Dziewica ukazywana jest zawsze w kontekście tajemnicy swego Syna, nigdy poza tym misterium⁴⁴.

Stąd właśnie nie może być mowy o przypadku pod względem alfabetycznej struktury Akatystu, która symbolizuje kompletność i uniwersalność zawartego w nim przesłania, obejmującego całość objawienia chrześcijańskiego. Dzięki harmonijnemu połączeniu narracji ewangelicznej z dogmatyczną refleksją hymn ten stanowi zarówno świadectwo historii zbawienia, jak i jej teologiczną interpretację, prowadząc wiernych od konkretnych wydarzeń biblijnych ku kontemplacji ich duchowego znaczenia⁴⁵.

⁴⁴ P. Towarek, *Akathistos ku czci Bogurodzicy...*, dz. cyt., s. 258.

⁴⁵ I. K. Κουρεμπέλε, *Ρωμανού Μελωδού θεολογική δόξα. Σύγχρονη ιστορικοδογματική άποψη και ποιητική θεολογία*, Π. Πουρνάρá, Θεσσαλονίκη 2006, s. 153–154. Co ciekawe, Akatyst ku czci Bogurodzicy posłużył jako pierwowzór dla wszystkich pozostałych akatystów. Na

Akatyst ku czci Bogurodzicy zajmuje wyjątkowe miejsce w nabożeństwach piątej soboty Wielkiej Czterdziestnicy w liturgicznej tradycji wschodniej. W okresie wzmożonego postu i duchowego wysiłku to nabożeństwo staje się dla wiernych źródłem pokrzepienia i nadziei, ukazując szczególną rolę Matki Bożej w dziele zbawienia. Nieprzypadkowo dzień ten nosi nazwę Soboty Akatystu lub Soboty Wychwalania Przenajświętszej Bogurodzicy. Centralnym punktem tego dnia jest uroczyste śpiewanie wspomnianego hymnu podczas jutrzni⁴⁶.

Należy dodać, że w tradycji Świętej Góry Atos, nazywanej „Ogrodem Bogurodzicy” ze względu na szczególną cześć oddawaną Matce Bożej, mnisi odmawiają ten Akatyst każdego dnia, czyniąc go nieodłącznym elementem swojej codziennej modlitewnej reguły.

Zakończenie

Święty Roman Melodos jest jednym z najważniejszych twórców bizantyjskiej hymnografii, którego dzieła łączą teologiczną głębię z literackim

jego podobieństwo powstały takie znane dziś akatysty, jak te poświęcone Jezusowi Najśłodszemu, Zaśnięciu Najświętszej Bogurodzicy, świętemu Janowi Chrzcicielowi, świętym Apostołom Piotrowi i Pawłowi, świętemu archaniołowi Michałowi, świętym Bezcielesnym Mocom, św. Mikołajowi Cudotwórcy oraz Wszystkim Świętym – por. A. B. Петровский, *Акафист*, [w:] *Православная Богословская Энциклопедия*, red. А. П. Лопухин, t. 1, Петроград 1900, kol. 374.

- 46 Diakon S. Prawdolubow wskazuje, że umiejscowienie nabożeństwa Akatystu w piątym tygodniu Wielkiego Postu wynika z liturgicznej dynamiki tego okresu. W czwartek wspomnianego tygodnia w Konstantynopolu wprowadzono praktykę czytania Wielkiego Kanonu autorstwa świętego Andrzeja z Krety, związanego pierwotnie z upamiętnieniem trzęsienia ziemi z 17 marca 790. Gdy Kanon przeniesiono z księgi Minei do Triodionu Postnego i przypisano do czwartku, wkrótce w jego liturgiczne pobliże trafił również Akatyst. „Czytanie Kanonu przyciągnęło nabożeństwo o analogicznym charakterze – będące odpowiedzią na kataklizm i wybawienie – czyli Akatyst. W ten sposób powstał «tydzień Konstantynopola» łączący wspomnienie trzęsienia ziemi i zwycięstwa. Z czasem, gdy historyczny kontekst zatarł się, piąty tydzień przybrał charakter Tygodnia Pokuty i Pochwały” (С. Правдолюбов, *Великий Канон Святого Андрея Критского (история, поэтика, богословие)*, Московская Патриархия Русской Православной Церкви, Москва 2023, s. 46).

mistrzostwem. Jego twórczość, inspirowana zarówno duchowymi doświadczeniami, jak i klasyczną tradycją grecką, stanowi wyjątkowy pomost między kulturą Wschodu a chrześcijańską duchowością. Dzięki swojej poezji Melodos nie tylko wzbogacił liturgię Kościoła, ale także wpłynął na rozwój literatury religijnej i myśli teologicznej. Jego kondakiony i Akatyst do dziś inspirują wiernych oraz badaczy, ukazując uniwersalne przesłanie wiary i piękna.

Niezwykły talent poetycki, głęboka duchowość oraz oryginalność teologicznej myśli sprawiają, że dzieła Romana Melodosa są nieustannie studiowane i podziwiane. Analiza jego życia i twórczości pozwala lepiej zrozumieć rozwój liturgicznych form wyrazu w Kościele Wschodnim oraz istotę prawosławnej teologii i duchowości VI wieku. Epoka ta wywarła ogromny wpływ na całą późniejszą tradycję chrześcijańską, a Roman Melodos pozostaje jej jednym z najwybitniejszych przedstawicieli.

Abstrakt

Święty Roman Melodos – bizantyjski „Pindar” kondakionu i Akatystu

Artykuł przedstawia życie i twórczość świętego Romana Melodosa, jednego z najwybitniejszych hymnografów bizantyjskich VI wieku. Autor analizuje zarówno biografię Melodosa – ze szczególnym uwzględnieniem jego syryjskiego pochodzenia oraz działalności w Konstantynopolu – jak i jego wkład w rozwój hymnografii bizantyjskiej. Szczególna uwaga została poświęcona kondakionom, czyli specyficznej formie poezji liturgicznej: ich strukturze, językowi i znaczeniu teologicznemu. Artykuł podejmuje również problem autorstwa Akatystu ku czci Bogurodzicy, przedstawiając argumenty przemawiające za przypisaniem tego utworu Melodosowi. Wnikliwa analiza ukazuje Romana Melodosa jako twórcę, który w sposób mistrzowski łączył tradycję hellenistyczną z chrześcijańską duchowością, tworząc dzieła o głębokiej wartości teologicznej i artystycznej. Zaznaczono, że jego twórczość pozostaje ważnym elementem tradycji liturgicznej Kościoła prawosławnego, a kondakiony i Akatyst wciąż inspirują wiernych i badaczy, niosąc uniwersalne przesłanie wiary i piękna.

Słowa kluczowe: Roman Melodos, hymnografia, kondakion, Akatyst, poezja, liturgia, Bogurodzica, tradycja

Abstract

Saint Romanos the Melodist – the Byzantine “Pindar” of the Kontakion and Akathist

The article presents the life and work of Saint Romanos the Melodist, one of the most prominent Byzantine hymnographers of the 6th century. The author analyzes both the biography of Romanos – with special attention to his Syrian origins and activity in Constantinople – and his contribution to the development of Byzantine hymnography. Particular attention is given to kontakia, a specific form of liturgical poetry: their structure, language, and theological significance. The article also addresses the question of authorship of the Akathist Hymn to the Theotokos, presenting arguments supporting its attribution to Romanos. The analysis shows Romanos as a creator who masterfully combined Hellenistic tradition with Christian spirituality, producing works of deep theological and artistic value. The article emphasizes that his oeuvre remains a vital part of the liturgical tradition of the Orthodox Church, and his kontakia and the Akathist continue to inspire both the faithful and scholars, transmitting a universal message of faith and beauty.

Keywords: Romanos the Melodist, hymnography, kontakion, Akathist, poetry, liturgy, Theotokos, tradition

References

- 25 grudnia. *Narodzenie Pana i Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa*, <https://liturgia.cerkiew.pl/pages/File/docs/tum-14-boze-narodzenie.pdf> (10.02.2025).
- Grosdidier de Matons J., *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse à Byzance*, Beauchesne, Paris 1997.
- Jemeljaniuk A., *Żywot Przenajświętszej Bogurodzicy w świetle Pisma i Tradycji świętej*, Bratczyk, Hajnówka 1999.
- Makary, *Synaksarion. Październik*, przeł. H. Paprocki, Bratczyk, Hajnówka 2022.
- Towarek P., *Akathistos ku czci Bogurodzicy: historia, autorstwo i teologia dzieła*, „Studia Elbląskie” 12 (2011), s. 251–263.
- Wellesz E., *Historia muzyki i hymnografii bizantyjskiej*, tłum. M. Kaziński, Kraków 2006.
- Wołosiek W., *Bizantyjski śpiew cerkiewny*, [w:] *Prawosławie – światło ze Wschodu*, Lublin 2009, s. 547–580.
- Καλαμάκη Δ. Χ., *Κοντάκιο στο Πάθος του Κυρίου και στο θρήνο της Θεοτόκου*, „Πειραϊκή Εκκλησία” 2010 nr 219, s. 21–24.
- Καραμβάλης Δ. Ι., *Ποίηση και μουσική στον Ρωμανό τον Μελωδό*, „Πειραϊκή Εκκλησία” 2010 nr 219, s. 27–30.

- Κορακίδη Α. Σ., *Ρωμανού του Μελωδού ύμνος και λόγος: Δύο μελέτες*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1990.
- Κορακίδη Α. Σ., *Τα περί του Ρωμανού του Μελωδού μελετήματα*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2002.
- Κορακίδη Α. Σ., *Το πρόβλημα της καταγωγής του Ρωμανού του Μελωδού. Συστηματική έρευνα του θέματος εκ των πηγών και έκθεσεις των αντισημιτικών στοιχείων των κοντακίων*, Κουκουάκη, Αθήναι 1971.
- Κουρεμπέλε Ι. Κ., *Η Χριστολογία του Ρωμανού του Μελωδού και η σωτηριολογική σημασία της*, Θεσσαλονίκη 1998.
- Κουρεμπέλε Ι. Κ., *Ρωμανού Μελωδού θεολογική δόξα. Σύγχρονη ιστορικοδογματική άποψη και ποιητική θεολογία*, Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006.
- Μηναίον του Οκτωβρίου*, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1960.
- Μπαμπινιώτη Γ., *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο λεξικολογίας Ε. Π. Ε., Αθήναι 2002.
- Οι ακολουθίες της Μ. Τεσσαρακοστής*, „Συνάντηση” 2011 nr 3, s. 59–60.
- Κινόπουλου Π. Α., *Βίος και πολιτεία του εν αγίοις πατρός ημών Ρωμανού του Μελωδού*, Ορθοδόξου Τύπου, Αθήναι 1982.
- Κινόπουλου Π. Α., *Ρωμανού του Μελωδού Κοντάκια Α΄*, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1974.
- Σταματάκη Π. Κ., *Εκκλησιαστική η βυζαντινή υμνογραφία και αναλυτική ερμηνεία του Ακαθίστου Ύμνου*, Αθήναι 1940.
- Φλωρόφσκυ Γ., *Ο Άγιος Ρωμανός*, „Πειραϊκή Εκκλησία” 2010 nr 219, s. 17–19.
- Χρήστου Π. Κ., *Εκκλησιαστική γραμματολογία*, τ. Α΄, Οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2005.
- Акафист Пресвятой Богородице с комментариями, предисловие и комментарии* прот. Александр Сорокин, <https://azbyka.ru/molitvoslov/akafist-presvyatoj-bogorodice-s-kommentariyami.html> (04.03.2025).
- Κозлов М., *Акафист в истории православной гимнографии*, „Журнал Московской Патриархии” 2000 nr 6, s. 83–88.
- Петровский А. В., *Акафист*, [w:] *Православная Богословская Энциклопедия*, ред. А. П. Лопухин, т. 1, Петроград 1900, kol. 374.
- Правдолюбов С., *Великий Канон Святого Андрея Критского (история, поэтика, богословие)*, Московская Патриархия Русской Православной Церкви, Москва 2023.
- Ростовский Димитрий, *Жития Святых. Месяц Октябр*, Преподобного Максима Исповедника, Барнаул 2003–2004.
- Успенский П. Д., *Кондаки Св. Романа Сладкопевца*, „Богословские труды” 1968 nr 4, s. 191–202.